УДК 37.036:147

М. Д. Дяченко

РОЗВИТОК НАВИЧОК ПРОФЕСІЙНОГО ДІАЛОГУ МАЙБУТНІХ ПЕРЕКЛАДАЧІВ У КОНТЕКСТІ ФОРМУВАННЯ ІНШОМОВНОЇ КОМУНІКАТИВНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ

У статті висвітлено наукові погляди на проблему розкриття іншомовної комунікативної компетентності. Розкрито сутність поняття "діалог". Визначено роль культури професійного діалогу в діяльності майбутнього перекладача. Обґрунтовано значення розвитку професійних навичок діалогічного спілкування майбутнього перекладача в педагогічному процесі вищих навчальних закладів.

Ключові слова: *діалогічне спілкування, комунікативна компетентність, культура професійного діалогу, майбутній перекладач, розвиток, формування.*

Ефективність діяльності сучасного перекладача визначається не лише його професіоналізмом, перекладацькою компетентністю, а й володінням нормами міжкультурної професійно орієнтованої комунікації, вміннями будувати ефективний діалог за правилами етики професійного спілкування, корегувати свою поведінку, долати конфлікти в процесі комунікації, визнавати право на існування інших цінностей і норм поведінки, налагоджувати співпрацю та відносини між людьми в різних сферах діяльності.

Спричинені тенденціями суспільного розвитку трансформації, що наразі відбуваються в освіті, вимагають формування в студентів уміння якомога ефективніше й повніше застосовувати набуті знання в майбутній перекладацькій діяльності, вирішувати професійні проблеми, використовуючи секрети співробітництва й майстерності діалогічного спілкування. Адже на сучасному ринку праці конкурентоспроможним і успішним може бути лише фахівець з високим рівнем знань і культури.

Проблеми формування мовної компетенції, культури діалогу, тлумачення діалогізму відображено в працях С. Амеліної, Л. Анпілогової, І. Андронікова, М. Бахтіна, В. Беркова, Л. Виготського, Н. Волкової, Л. Губерського, Т. Колбіної, А. Ривіна, С. Рубінштейна, П. Сопера, О. Щербакової та ін.

Дослідження іншомовної комунікативної компетентності належать багатьом учених, зокрема таким, як Б. Адаб, Д. Бєлоручев, Г. Гансен, І. Гат, С. Гопфераіх, Д. Іщенко, Д. Кіралі, С. Кемпбер, Р. Міньяр-Бєлоручєв, К. Норд, А. Пім, Ж. Таланова, К. Шафнер, А. Янковець та ін.

Проте, попри численну кількість наукових досліджень, проблема формування навичок професійного діалогу майбутніх фахівців з перекладу наразі ще потребує додаткового висвітлення й поглибленого системного вивчення, що підтверджує актуальність теми, яку визначили теоретична значущість і недостатня розробленість такого аспекту фахової підготовки майбутніх перекладачів.

Мета статті – висвітлення наукових поглядів на проблему розкриття іншомовної комунікативної компетентності, обґрунтування значення розвитку професійних навичок діалогічного спілкування майбутнього перекладача в педагогічному процесі вищих навчальних закладів.

Якість вищої освіти, за словами С. Ніколаєнка, "визначається не стільки затратними кредитами, які чомусь вимірюють переважно кількістю годин, скільки рівнем професійного розвитку майбутнього фахівця, його професійної культури і громадянською позицією, яку він займає в житті" [8, с. 24].

Освіта – необхідна умова для підготовки спеціалістів у будь-якій галузі, вихідний момент для професіоналізму, високого рівня та якості виконання дій спеціалістом у сукупності з індивідуально-особистісними рисами.

Основою успішної педагогічної взаємодії й педагогічного впливу в освітньому процесі вищого навчального закладу є ставлення до студента як до суб'єкта, а не об'єкта навчально-виховного процесу, тобто становлення та розвиток суб'єкт-суб'єктних навчальних відносин, адже саме особистість студента, наділена певним рівнем самосвідомості й усвідомленням свого місця й ролі в майбутній професії, є суб'єктом педагогічного процесу вищих навчальних закладів.

Професійна компетентність є інтегративною якістю особистості фахівця, в тому числі – перекладача. Це – системне явище, що охоплює

© Дяченко М. Д., 2016

знання, вміння, навички, професійно значущі властивості, що забезпечують ефективне виконання ним власних професійних обов'язків. Як інтегративне утворення, професійна компетентність охоплює функціональний, мотиваційний, рефлексивний та комунікативний компоненти [3].

На думку А. Хуторського, компетентність – це володіння людиною відповідною компетенцією, що включає її особистісне ставлення до неї та предмета діяльності, в той час як компетенція є сукупністю взаємопов'язаних якостей особистості (знань, умінь, навичок, способів діяльності), що задаються щодо певного кола предметів і процесів, необхідних для якісної продуктивної діяльності щодо них [14].

Комунікативну компетентність ("communicative competence") визначають: як здатність до мовного спілкування в різних ситуаціях у процесі взаємодії з іншими учасниками спілкування, правильно використовуючи мовну систему, дотримуючись мовних норм і обираючи відповідні ситуації спілкування, і комунікативну поведінку (Д. Хаймс, А. Холлідей); як знання мови, під яким розуміють не тільки володіння граматичним і словниковим рівнями (мовна компетенція), а й уміння вибирати варіанти, зумовлені ситуативними, соціальними чи іншими позамовними факторами (В. Михальченко) [7].

Володіння соціальними нормами в мовленнєвому спілкуванні передбачає не тільки знання значень одиниць різних рівнів мовної системи (лексичних, словотворчих, синтаксичних), а й визнання текстових норм, наприклад, прийомів діалогізації мови, можливостей введення афоризмів, прислів'їв і приказок, використання алюзій, а також будь-яких відомих багатьом виразів з "приростом" сенсу, врахування реакції співрозмовника, що зумовлено національними й культурними традиціями [6]. Комунікативна компетенція – вміння, здатність вирішувати завдання спілкування, реалізувати цілі спілкування за допомогою мови [11].

Іншомовна комунікативна компетентність є інтегративним утворенням особистості, яке має складну структуру й виступає як взаємодія та взаємопроникнення лінгвістичної, соціокультурної й комунікативної компетенцій, рівень сформованості яких дає змогу майбутньому спеціалісту ефективно здійснювати іншомовну, а отже, міжмовну, міжкультурну й міжособистісну комунікацію [1, с. 3].

За словами Д. Кіралі, перекладацька компетентність передбачає приєднання до низки нових спільнот – таких, як група освічених користувачів кількох мов, обізнаних у спеціалізованих технічних галузях, а також досвідчених користувачів традиційних інструментів і нових технологій для професійних міжмовних цілей комунікації [15, с. 107].

Професійна комунікативна компетентність перекладача – явище динамічне – залежить від багатьох зовнішніх факторів: 1) які полегшують його роботу (можливість наперед уточнити тему бесіди й підготуватися до неї, перепитати та відкоригувати переклад); 2) ускладнюють завдання перекладача (через одночасні висловлювання одразу кількох співрозмовників; невиразне мовлення, швидкий темп, незавершеність думки учасників бесіди – при двосторонньому перекладі) тощо.

Комунікативна компетентність перекладача передбачає: чітке й детальне висловлювання думки з різноманітних актуальних і спеціальних тем; використання широкого спектра мовних засобів; створення текстів різноманітних типів і жанрів за загальними, актуальними чи абстрактними темами, переклад письмово з іноземної на рідну мову на суспільно значущі теми.

Майбутній фахівець, який досяг високого рівня сформованості іншомовної комунікативної компетентності, здатен продуктивно діяти на засадах іншомовних компетенцій у різних, зокрема професійних, ситуаціях [5].

За В. Теніщевою, професійна іншомовна комунікативна компетенція фахівця є складним інтегративним цілим, яке забезпечує компетентне професійне спілкування мовою спеціальності в умовах міжкультурної комунікації. При цьому зауважують, що загалом сформовані іншомовні можливості фахівця, що не співвіднесені в навчанні з конкретними вимогами й умовами професійної діяльності, залишаються загальними, а не спеціальними здібностями студента. Тому навчити студента іншомовного спілкування, а потім інтегрувати його іншомовну комунікативну компетенцію в систему виробничих зв'язків, її предметно-технологічний, соціальний і психологічний контексти, часто виявляється досить проблематичним завданням [13].

Серед обов'язкових умінь, що забезпечують комунікативність індивіда, виділяють "уміння ставити запитання й чітко формулювати відповіді на них, уважно слухати й активно обговорювати проблеми, що розглядаються, коментувати висловлювання співрозмовника й давати їм критичну оцінку, аргументувати свою думку, а також здатність висловлювати співрозмовнику емпатію, адаптувати власні висловлювання до можливостей сприйняття їх іншими учасниками комунікативного спілкування" [9, с. 66–67].

У сучасному житті суспільства (в різних сферах, на різних рівнях) важливе місце належить соціальному діалогу – своєрідній ідейній взаємодії різних суспільно-політичних сил, що включає зіставлення позицій, бажання й уміння зрозуміти опонента, врахувати його підхід, відстоювання інтересів і вимог через критику, полеміку під час відкритої дискусії з метою домогтися погоджених рішень.

Відтак, важливим наразі є допомогти майбутнім перекладачам зрозуміти, що мета діалогу – знайти правильне й оптимальне вирішення проблеми, зіставити різні погляди, ідеї, думки, підходи.

Визнання рівності всіх партнерів по діалогу й рівного права всіх на те, щоб їхні інтереси були враховані, пропозиції розглянуті при прийнятті рішень, – вихідна умова нормальних діалогічних стосунків. Вони повинні бути пронизані гуманізмом і демократизмом у глибокому сучасному розумінні цих принципів стосунків і діяльності; діалогічні стосунки виникають за умови партнерської взаємодії в діалозі всіх сторін і сприйняття партнера як бажаного й потрібного співрозмовника.

У науковому світі педагогіки діалог трактується як зв'язок комунікантів (М. Глушенко), як форма суб'єкт-суб'єктної взаємодії (Є. Шиянова), як спосіб розвитку особистості (О. Бочкарева, І. Залигіна, Л. Орєшкіна, Г. Столяров) тощо.

Діалог, за визначенням В. Беркова, це – "логіко-комунікативний процес взаємодії людей засобом вираження своїх смислових позицій" [2, с. 4], "найдешевша й найоперативніша форма обміну інформацією" [2, с. 5], це "зустріч різних суб'єктивних світів різних свідомостей, пов'язаних співпереживанням щодо спільного предмета" [2, с. 14].

Діалог – завжди співтворчість, оскільки він є продуктом взаємодії співрозмовників, які вільно обмінюються думками, розвивають і доповнюють власне розуміння предмета розмови. Діалог, універсальний за виражальними можливостями й різноманітний за формами, є необхідною умовою вербального спілкування. Дуже важливо пам'ятати, що діалог – це не просто мовленнєвий контакт, не тільки обмін думками двох людей, це – надзвичайно серйозний і відповідальний процес, оскільки соціально-психологічна сфера стосунків учасників діалогу передбачає визнання рівності їх прав.

Діалог може бути конструктивним лише за умови побудови його на засадах гуманізму й демократії. Запорукою успішної діалогічної ситуації є толерантність, повага до партнерів по діалогу, визнання їх права на власне бачення проблеми.

Діалог – неможливий без культури спілкування. М. Бахтін широко використовував поняття діалогу: як основу людської свідомості, загальну сутність гуманітарного мислення; всеохопний діалог, за концепцією М. Бахтіна, визначає особливості культури, сенс буття людини, суспільних відносин [4, с. 423]. Оскільки діалог – це діалектичний шлях до істини, навчатися вміння вести діалог означає навчатися діалектичного мислення.

Спілкування є однією з форм взаємодії людей, важлива ознака життєдіяльності особистості як суспільної істоти. Це – складний процес налагодження й розвитку контактів між людьми, породжений потребами в їх спільній діяльності, адже саме спілкування та спільна діяльність – одна з найважливіших соціальних потреб людини. Соціальне розуміння спілкування полягає в тому, що це – один із вимірів суспільної культури [4, с. 422].

Діалогічним спілкуванням є форма, що базується на апріорному внутрішньому прийнятті одне одного як цінностей самих по собі й допустова орієнтація на індивідуальну неповторність кожного із суб'єктів [10, с. 123].

Серед завдань професійної підготовки майбутнього перекладача – розвиток у студентів у процесі педагогічної взаємодії з ними культури професійного спілкування – "системи знань, умінь і навичок адекватної поведінки в різноманітних ситуаціях спілкування" [12, с. 171].

Користуючись професійно спрямованою іноземною мовою, фахівець з перекладу використовує загальні та комунікативні мовленнєві компетенції. Комунікативна мовленнєва компетенція особистості перекладача реалізується у виконанні різних видів мовленнєвої діяльності, а саме: сприймання, усвідомлення, відтворення (усне чи письмове).

Загалом, комунікативна мовленнєва компетенція складається з певних компонентів: лінгвістичного (лексичні, фонологічна, синтаксичні знання й уміння та інші параметри мови як системи), соціолінгвістичного (соціокультурні умови користування мовою, соціальні конвенції, такі як: правила ввічливості, норми, які регулюють стосунки між поколіннями, статями, класами) та прагматичного (функціональне вживання лінгвістичних засобів).

Сьогодні в усіх сферах суспільних відносин володіння мистецтвом діалогічного спілкування конче необхідне, оскільки діалог є основою людського взаєморозуміння, його роль постійно зростає, адже в умовах правової держави особливого значення набуває вміння вести конструктивний діалог, який допомагає демократичному вирішенню проблем, уникненню протистояння та протидії сил.

Важко переоцінити роль діалогіки (теорія діалогу) в сучасних умовах існування суспільства, оскільки її призначення – "розкрити закономірності й методологічні засоби цілеспрямованої взаємодії людей, виявити ефективні способи реалізації їх творчого потенціалу. Оволодіння діалогікою – насущне завдання кожного керівника, вченого, педагога, лікаря, юриста, журналіста, культурної людини взагалі" [1, с. 137].

Діалог – універсальний засіб взаємодії людей. Його роль особливо зростає в період демократизації суспільства. Наше майбутнє багато в чому залежить від уміння організувати продуктивний діалог у найрізноманітніших сферах людської діяльності, адже не існує альтернативи для діалогу як способу взаємодії між людьми [1, с. 3].

Розвиток навичок професійного діалогу має стати невіддільною складовою фахової підготовки майбутніх перекладачів.

Висновки. Отже, розвиток навичок професійного діалогічного спілкування як найважливіший критерій інтерсоціальних здібностей майбутніх перекладачів наразі є важливим аспектом їх професійної підготовки, оскільки вміння організовувати бесіду, спрямовуючи її в належне русло, створює необхідні умови для діалогу, що в сучасних умовах інтеграції України в європейський простір є особливо актуальним.

Сьогодні в усіх сферах життя (в тому числі – перекладацькій діяльності) володіння мистецтвом діалогічного спілкування є конче необхідним, оскільки діалог є основою людського взаєморозуміння.

Список використаної літератури

1. Барышникова С. Н. Формирование коммуникативной компетенции в системе обучения иноязычной речевой деятельности студентов медицинских вузов : автореф. дис. … канд. пед. наук / С. Н. Барышникова. – Саратов, 2005. – 24 с.
2. Берков В. Ф. Культура диалога : учеб. пособ. / В. Ф. Берков, Я. С. Яскевич. – Минск : Новое знание, 2002. – 152 с.
3. Бибикова Э. В. Формирование основ иноязычной коммуникативной компетентности у будущих экологов : автореф. дис. … канд. пед. наук / Э. В. Бибикова. – Майкоп, 2006. – 29 с.
4. Кондрашов В. А. Новейший философский словарь / В. А. Кондрашов, Д. А. Чекалов, В. Н. Копорулина ; под общ. ред. А. П. Ярещенко. – 3-е изд. – Ростов-на-Дону : Феникс, 2008. – 668 с.
5. Копылова Н. В. Становление иноязычной коммуникативной компетенции личности [Электронний ресурс] / Н. В. Копилова. – Режим доступа: http://forum.acmeology.ru/files/journal/№3-2007/kopylova.pdf.
6. Лагута О. Н. Учебный словарь стилистических терминов. Практические задания / О. Н. Лагута. – Новосибирск : Новосибирский государственный университет, 1999. – Ч. I. – 71 с.
7. Михальченко В. Ю. Словарь социолингвистических терминов / В. Ю. Михальченко. – Москва, 2006 – 312 с.
8. Ніколаєнко С. М. Вища освіта – джерело соціально-економічного і культурного розвитку суспільства / С. М. Ніколаєнко. – Київ : Знание, 2005. – С. 24–30.
9. Полонский В. М. Словарь по образованию и педагогике / В. М. Полонский. – Москва : Высшая школа, 2004. – 512 с.
10. Психологический словарь / [авт.-сост. В. Н. Копорулина, М. Н. Смирнова, Н. О. Гордеева, Л М. Балабанова] ; [под общ. ред. Ю. Л. Неймера]. – Ростов-на-Дону : Феникс, 2003. – 640 с.
11. Романова Н. Н. Культура речевого общения: этика, прагматика, психология [Элктронный ресурс] / Н. Н. Романова, А. В. Филиппов. – Режим доступа: http://bukvo.net/self-development/1874-nn-romanova-av-filippov-slovar-kultura-rechevogo-obshheniya-yetika-pragmatika-psixologiya.html.
12. Словарь-справочник по педагогике / [авт-сост. В. А. Мижериков] ; [под общ. ред. П. И. Пидкасистого]. – Москва : ТЦ Сфера, 2004. – 448 с.
13. Тенищева В. Ф. Интегративно-контекстная модель формирования профессиональной компетенции : автореф. дис. … д-ра пед. наук / В. Ф. Тенищева. – Москва, 2008. – 44 с.
14. Хуторской А. В. Технология проектирования ключевых и предметных компетенций [Электронный ресурс] / А. В. Хуторской. – Режим доступа: http://www.eidos.ru/journal/2005/1212.htm.
15. Kiraly D. C. A social constructivist approach to translator education / D. C. Kiraly. – Manchester : St. Jerome Publishing, 2000. – 354 с.

Стаття надійшла до редакції 14.11.2016.

Дяченко М. Д. Развитие навыков профессионального диалога будущих переводчиков в контексте формирования иноязычной коммуникативной компетентности

В статье освещены научные взгляды на проблему коммуникативной компетентности. Раскрыта сущность понятия “диалог”. Определена роль культуры профессионального диалога в деятельности будущего переводчика. Обосновано значение развития профессиональных навыков диалогического общения будущего переводчика в педагогическом процессе высших учебных заведений.

Ключевые слова: *диалогическое общение, коммуникативная компетентность, культура профессионального диалога, будущий переводчик, развитие, формирование.*

Dyachenko M. The Development of Professional Dialogic Skills of Future Translators in the Context of the Foreign Language Communicative Competence Formation

In the article the scientific views on the problem of communicative competence are highlighted. The essence of the concept “dialogue” is revealed. The role of the professional dialogue culture in the activities of the future interpreters is defined. The importance of developing dialogic communication skills of the future interpreter in the educational process in higher educational institutions is justified.

Professional dialogue skills development has become an inseparable component of the professional training of future translators.

Using professionally oriented foreign language a skillful translator employs common and communicative competence. Communicative competence of a translator is implemented through different types of speech activity, namely, perception, recognition and reproduction (oral or written).

It is stressed in the article that communicative speech competence consists of specific components: linguistic (lexical, phonological, syntactical knowledge and skills as well as other language characteristics as a system), sociolinguistic (sociocultural conditions of language usage, social conventions, such as rules of politeness, norms governing relations between generations, sexes, classes) and pragmatic (functional use of linguistic assets).

Nowadays the art of dialogic communication is absolutely necessary in all areas of public relations because a dialogue is the basis of human understanding. Its role is growing since in a lawful state the ability to conduct a constructive dialogue is given a high emphasis. This dialogue encourages democratic resolution of problems, avoiding confrontation and counteraction of its participants.

Thus, the development of professional dialogue communication as the most important criterion of intersocial abilities of future translators nowadays is an important aspect of their training, as the ability to organize conversation, steering it in the proper direction, creates the necessary conditions for a dialogue. It is particularly important in the modern context of Ukraine's integration into the European space.

Key words: *dialogic communication, communicative competence, culture of professional dialogue, the future translator, development, formation.*